

Кеше хокукларының гомуни декларациясе

Берләшкән Милләтләр Оешмасының Генераль Ассамблеясе 1948 елның 10 декабрендә 48 тавыш белән кабул итте. Анда ситез кеше бер якка да тавыш бирмәде.

Преамбула

Кешелек гаиләсенең бөтен әгъзаларына хас булган тигез һәм аерылгысыз хокукларны һәм кеше дәрәжәсен тануның гаделлек һәм гомуни тынычлыкның нигезе икәнен истә тотып,

кеше хокукларына кимсетеп һәм жирәнеп каруның вәхшилеккә китерүен, кешелек намусын уятуын, кешеләрнең үз карашларына һәм сүз ирегәнә ия булган, куркудан, мохтажлыктан азат булган тормыш тозунең кешеләрнең боск омтылышы икәнен игълан итүне истә тотып,

жәберләүгә һәм изслүгә каршы соңгы чара итен кеше баш күтәрергә межбүр булмасын өчен аның хокукларын закон коче белән саклау зарурлыгын истә тотып,

Кешенең төп хокукларына, шәхеснең абруена һәм кыйммәтенә, хатын кызларның һәм ирләрнең тигез хокуклылыгына, Берләшкән Милләтләр халыклары үзләренең ышанычын Уставта раславын һәм тагын да зуррак иреккә ирешеп, ижтумагый үсешкә, тормыш шартларын яхшыртуга ярдәм итәргә ниятләвен истә тотып,

Берләшкән Милләтләр Оешмасы әгъзасы булган дәүләтләрнең кеше хокукларын, төп ирекләрне уртак хөрмәт итүдә һәм саклауда булышлык күрсәтүне үз бурычлары итеп алуларын истә тотып,

әлеге хокукларны һәм ирекләрне анлау бу йөкләмәләрне тулысынча үтәүдә бик зур әһмияткә ия булуын истә тотып,

Генераль Ассамблея

әлеге Кеше хокукларының гомуни декларациясен бөтен дәүләтләр һәм халыклар үтәргә омтылырга тиешле бурыч сыйфатында игълан итә. Бу Декларацияне һәрвакыт күз алдында тотып, жәмгыятьнең һәр әгъзасы, һәр кеше аң-белем тарату, белем алу юлы белән бу хокукларны һәм ирекләрне хөрмәт итәргә тиеш, бу хокуклар һәм ирекләр Оешма әгъзасы булган дәүләтләр халкы һәм алар юрисдикцияснә керә торган территорияләрдәге халыклар арасында танылып тормышка ашырылырга тиеш.

1 статья.

Барлык кешеләр дә азат һәм үз абруйлары һәм хокуклары ягыннан тиң булып туалар. Аларга акыл һәм вәждән бирелгән һәм бер-берсенә карата туганарча [туганнарча] мөнәсәбәттә булырга тиешләр.

2 статья.

Һәр кеше үзенең милли яисә ижтимагый чыгышына, мөлкәтенә, нинди катлаудан булуына, расасына, тән төсенә, женесенә, теленә, диненә, сәяси яисә башка инануларына карамастан, бернинди аермасыз, Декларациядә игъдан ителгән барлык хокукларга, бөтен ирекләргә ия булырга тиеш.

Моннан тыш, кешенең торган жиренең мәстәкыйль яисә үзидарәсез, берәр ил карамагында булуына яисә мәстәкыйльләге башка берәр торле чикләнгәнә карамастан, иленең сәяси, халыкара, хокукый хәленә карамастан, ана бернинди дә аерымлау үткәрелергә [үткәреләргә] тиеш түгел.

3 статья.

Һәр кешенең тормышка, иреккә һәм шәхси кагылгысызлыкка хокукы бар.

4 статья.

Бер кеше дә коллыкта яисә ирексез хәлдә тотылырга тиеш түгел; коллыкның һәм коллар сатуның бөтен торларс тысла.

5 статья.

Беркем дә газапланырга, яусыз, кешелексез яисә аның дәрәжәсен төшерә торган мөнәсәбәткә дучар ителергә һәм жәзага тартылырга тиеш түгел.

6 статья.

Һәр кешенең, ул кайда гына булса да, үзенең хокук иясе икәнән танударын таләп итәргә хақы бар.

7 статья.

Закон алдында бөтен кешеләр дә тиң, бернинди аерымланусыз һәркемнен закон белән тигез якланырга хокукы бар. Барлык кешеләрнең дә бу Декларацияне бозучы нинди дә булса хокуклардан мәхрүм ителүдәнм шундын хокуклардан мәхрүм итүгә котыртудан тигез якланырга хокуклары бар.

8 статья.

Конституция яки закон биргән тон хокуклардан мәхрүм ителгән очракта, һәр кешенең ул хокукларын компетентлы милли судлар аша кире кайтарылып бирелүен таләп итәргә хокукы бар.

9 статья.

Беркем дә нигезсез рәвештә кулга алынуга, тоткарлануга, куылуга дучар ителергә тиеш түгел.

10 статья.

Һәр кешенең үз хокукларын һәм бурычларын билгеләр өчен һәм аны жинаять жаваплылыгына тартуның нигезле булуын ачыклар өчен, туды титезлелек нигезендә үз эшенең ачык рәвештә, мәстәкыйль, гадел һәм бәйсез суд аша каралуын таләп итәргә хокукы бар.

11 статья.

Жинаять кылуда гаепләнүче [п..п?] һәр кеше, аның гаебе ачык суд тикшерерүе нәтижәсендә законлы рәвештә расланганчы гаепсез дип сапалырга хақы бар. Аңа суд тикшерерүе вакытында яклану өчен бөтен шартлар тудырлырга тиеш.

Берәр эш эшлэгән өчен, яки эшләмәгән өчен гаепләү, ул эшләрне кылу вакытында милли законнар алдында яки халыкара хокук алдында жинияять итеп саналмаса, алар өсен бер кеше дә жавапка тартыда алмый. Беркемгә дә жинаять эшлэгән өчен тиешле жәзалан да катырак жәза бирелергә тиеш түгел.

12 статья.

Бер кеше дә шәхси һәм гаилә тормышына, торак иминлегенә кагылуга, язышү, хәбәрләшү серенә, абруена һәм намусына нигезсез катиашуга дучар ителергә тиеш түгел. Шундый кысулардан, яисә дучар ителүләрдән һәр кешенең закон белән якланырга хокукы бар.

13 статья.

Һәр кешенең һәр деүләт чикләре эчендә иреклә күченең йорергә һәм үзепә тору урыны сайларга хокукы

бар.

Һәр кешенең теләсә кайсы илне, яисә үз илен ташлап китәргә һәм үз иленә кире әйләнеп кайтырга хокукы бар.

14 статья.

Һәр кешенең **жә**берләнүдән башка илләрдә сыену урыны эзләргә һәм ул урыннан файдаланырга ха­кы бар.

Сәясәт белән бәйлә булмаган **жи**наять кылган очракта яисә Берләшкән Милләтләр Оешмасының принцибына, максатына каршы килә торган **жи**наять кылса, кеше бу хокуктан файдалана алмый.

15 статья.

Һәр кешенең гражданлыкка хокукы бар.

Берәү дә ирексездән үз гражданлыгыннан яисә гражданлыгын үзгәртү хокукыннан мәх­рүм ителергә тиеш түгел.

16 статья.

Яше **жи**теп балигъ булган ирләрнең һәм хатын-кызларның, милләтенә, диненә яисә расанына карамастан, бернинди чикләүләрсез, **өй**ләнешүгә һәм тайла корырга хокуклары бар. Алар **өй**ләнешкәндә дә, бергә торганда да, аерылышу вакытында да бер үк төрле хокуклардан файдаланалар.

Өйләнешүчсләрнең язылышуы ике якның да ирекле һәм тулы ризалыгы булганда гына тормышка ашырыла.

Гаилә **жәм**гыятьнең табигый һәм төп күзәнәге булып тора, анын **жәм**гыять һәм дәү­ләт ягыннан як­ла­нырга хокукы бар.

17 статья.

Һәр кеше үзе гелә дә, башка кешеләр белән бергәләп тә, малмөлкәткә ия булу хокукына ия.

Беркем дә үз мөлкәтеннән нигезсез мәх­рүм ителергә тиеш түгел.

18 статья.

Һәр кешенең фикер, вәждән һәм дин ирегенә хокукы бар; бу хокук Аллага табынуны, йола куша торган дини тәртипләрне үгәүне эченә ала, һәр кешенең бер үзе генә яисә башкалар белән бергәләп аерым рәвештә яки ачыктан-ачык үз карашларын, үз динен алыштырырга аки тотарга хокукы бар.

19 статья.

Һәр кешенең ирекле фикер йөртەر­гә һәм карашларын ирекле рәвештә әйтергә хокукы бар; бу хокукка үз карашларында урекле булу, үзенә кирәкле мәгълүматны һеи идеяларне эзләү, табып алу, төрле юллар белән дәү­ләт чикләренә бәйсез рәвештә тараты да керә.

20 статья.

Һәр кеше тыныч рәвештә **жы**елышлар һәм ассоциацияләр ирегенә хокук­лы.

Берәү дә нинди дә булса ассоциациягә керергә мәж­бүр ителә алмый.

21 статья.

Һәр кешенең турыдан-туры яисә ирекле сайланган вәкилләр аша үз иле белән идарә итәргә хокукы бар.

Һәр кешенең үз илендә бертигез рәвештә дәү­ләт хезмәтенә керү хокукы бар.

Халык ихтыяры хөкүмәт ха­ким­ле­ге­нең нигезе былрга тиеш; әлеге ихтыяр үзенең чагылышын үз вакытында үткерелә торган гадел сайлауларда таырга тиеш. Тавыш би­рү яшерен, гомуни һәм тигез сайлаулар аша, яисә шуна тиң булган башка формаларда тәэмин ителергә тиеш.

22 статья.

Һәр кеше, **жәм**гыять әгъзасы буларак, социаль тәэмин ителүгә һәм дәү­ләт структурасына һәм табигый байлыklарына каран, халыкара хезмәттәшлек һәм милли тырышлыklар аша социаль, икътисади һәм мәдәни яктан үз шәхесенең ипрекле үсеше очен, дәрәжәсе төшмәслек кирәкле ярдәм­гә хокук­лы.

23 статья.

Һәр кешенең хезмәткә, эшне ирекле рәвештә сайлап алу­га, гадел һәм уңайлы эш шартларына һәм эшсезлектән яклануга хокукы бар.

Һәр кеше, бернинди кимсетелүдәрсез, тигез эш өчен тигез хезмәт ха­кы алырга хокук­лы.

Һәр хезмәт кешесе үзенә һәм гаиләс­нә кешегә ласк­лы көн күрелек гадел һәм канәгәт­лән­ерлек тү­ләү алырга, кирәк оч­ракларда өстәмә рәвештә башка чаралар белән дә социаль тәэмин ителергә хокукы.

Һәр кешенең һөнери берләшмәләр оштырырга һәм үзенең мән­фа­га­т­ләр­ен яклар өчен һөнәри берләшмә­ләр­гә керергә хокукы бар.

24 статья.

Һәр кеше ялга хокук­лы һәм эш көнең тиешле чик­ләр­дә кыскартуны да кертен, ел саси тү­ләү­ле ял алырга, эштән буш вакытка хокукы бар.

25 статья.

Һәр кеше тормыш дәрәжәсен тошермәслек булган туклануга, ки­ем­тә, тора­кка, медицина ярдәм­снә, социаль хезмәт күрсәтелүгә, үзенә һәм гаиләс­енә сәламәтлек, мул тор­мыш тәэмин ителүгә хокук­лы. Эшсез калган оч­ракта, авырганда, гариплән­гән­дә, тол галганда, картайганда һәм башка тор­ле үзенә бәйлән­мәгән сәбәпләр белән тор­мыш итү чараларын югалтканда һәр кешенең тиев­лә ярдәм адырга хокукы бар.

Ана булу һәм са­бий­лык аерым тәрбиягә һәм ярдәм­гә хокук би­рә. Никахлы һәм никахтан тыш туган бар­лык балалар бердәй социаль яклан­ган­лык­ка ия.

26 статья.

Һәр кеше белем алырга хокук­лы. Бигрәк тә башлангыч һәм гомуни белем алу бушлай булырга тиеш. Башлангыч белем алу мәж­бүри булырга тиеш. Техник һәм профессиональ белем алу һәр­кем очен мөмкин булырга тиеш, югары белем алу һәр­кем­нең сәләтенә карап булырга тиеш.

Белем алу, кеше шәхесенең үсешенә, кеше хокукларына һәм тон ирекләргә хөр­мәтне арттыруга ю­нәл­дерел­гән булырга тиеш. Белем алу расалар, дини ошмалар һәм халыклар арасында дуслыкка, килешүчән­лек­кә, сабырлыкка булышырга. Берләшкән Мил­ләр­ләр Оешмасына тынычлыкны саклауда ярдәм итәргә тиеш.

Ата-аналар үз­ләр­енең кечкенә балаларына белем алу­ның төрен сайлауда остен­лек­ле хокукка ия.

27 статья.

Һәр кеше **ж**әмгыятенең мәдәни тормышында ирелке катнашырга, сынды сәнгатьтән ләззәт алырга, фәннең үсешендә катнашырга, фән биргән байлыктардан файдаланырга хокуклы.

Һәр кеше, автор буларак, фәнни, әдәби, сынлы сәнгать олкәсендәге хезмәте нәтижәләрен, үзенең әхлакый һәм матди ихтыяжларын яктарга хокуклы.

28 статья.

Һәр кеше бу Декларациядә язылган хокуктарны һәм ирекләрне тулысынча тормышка ашырга торган халыктарга һәм социаль, тәртипкә хокуклы.

29 статья.

Һәр кеше **ж**әмгыять алдында, үз шәхесе ирекле һәм тулы үсешкә ирешкән **ж**әмгыять алдында бурычлы.

Үзенең хокуктарын һәм ирекләрен тормышка ашырган чакта, һәр кеше демократик **ж**әмгыятьтәге гомуми мул тормыш, социаль тәртип, гадел әхлак таләпләрен канәгатьләндерә торган хокуктарга һәм ирекләргә тулы хөрмәт тәмин итә торган законлы чикләүләргә гәпәдучар ителергә момкин.

Бу хокуктарны һәм ирекләрне тормышка ашыру Берләшкән Милләтләр Оешмасы максатларына һәм принципларына каршы килергә тиеш түгел.

30 статья.

Бу Декларациядәге бер нәрсә дәндинди дә булса дәүләткә, бер торкем шәхселәргә яисә аерым кешеләргә бу Декларациядә язылган хокуктарны һәм ирекләрне юкка чыгарырга юл куела дип аңлатылырга тиеш түгел.